

SOLIDARNOŚĆ KIBICÓW A CHULIGAŃSTWO STADIONOWE

Sport, zarówno profesjonalny, jak i amatorski pełni ważną rolę we współczesnych społeczeństwach. Pomiedzy sektorem sportowym a sferą życia społecznego zachodzą wielopłaszczyznowe relacje, różnorodne interakcje oraz zasady wymiany społecznej. W jego obszarze tworzą się heterogeniczne więzi społeczne, które zyskują coraz większe znaczenie i szerszy zasięg. Sport integruje ludzi, pełni niebagatelną funkcję w edukacji, spełnia ważne zadania patriotyczne, zarówno na poziomie lokalnym, regionalnym i państwowym. Uczy lojalności, poczucia braterstwa oraz umiejętności współżycia społecznego. Czynniki uprawiają go nie tylko ludzie młodzi, ale także osoby starsze, przenika coraz bardziej w różne środowiska społeczne. Dla jednych jest pracą i sposobem na życie, dla innych rekreacją, formą spędzania wolnego czasu, czy receptą na zdrowy styl życia. Jest jednym z najbardziej spektakularnych elementów współczesnej kultury. Dzięki ogromnej widowskowości, udziałowi środków masowego przekazu, wydarzenia sportowe, takie jak igrzyska olimpijskie, mistrzostwa świata czy kontynentów i wiele innych, przyciągają uwagę wielomilionowego audytorium, a przez to mają szeroki zasięg społecznego oddziaływania.

Współczesny sport – według Zbigniewa Krawczyka – stanowi aksjonormatywny model demokratycznego porządku społecznego, nadaje również wysoką rangę wartościom nowoczesnej cywilizacji, jak rywalizacja i walka o sukces, promuje jednocześnie potrzebę współpracy, przyjaźni, solidarności i realizuje zasadę sprawiedliwości. Sport jest ważnym elementem kultury masowej i podlega procesom komercjalizacji, racjonalizacji, profesjonalizacji, biurokratyzacji, widowskowości, ale jest również środkiem przekazu treści symbolicznych, upowszechnianych w procesie inkulturacji, socjalizacji i wychowania. Sprzyja desakralizacji kultury współczesnej, a z drugiej strony,

poprzez kreowanie „wartości uroczystych” wprowadza w sferę kultury wyższej, symbolicznej i sakralnej. Jest nośnikiem i popularyzatorem wartości zawartych w systemach ideologicznych, etycznych i religijnych. Jeśli instytucja sportu poradzi sobie z licznymi dewiacjami i patologiami, takimi jak agresja, chuligaństwo, doping, korupcja, to wzmocni się poprzez odnowę oblicza aksjologicznego i swoje pozytywne, społeczno-kulturowe funkcje¹. Sport, jako jedna z najbardziej rozpowszechnionych form rozrywki, stanowi ważny sektor ludzkiego życia w jego wymiarze indywidualnym i społecznym². Integralną częścią sportu jest społeczne zjawisko kibicowania i w zasadzie trudno sobie współcześnie wyobrazić sportową rywalizację bez oglądających ją kibiców. A samo zjawisko kibicowania jest fenomenem, który znacząco wykracza poza zwykłe zainteresowanie widzów rywalizacją sportową i tworzy specyficzną więź emocjonalną wokół abstrakcyjnej i transcendentnej idei klubu sportowego³.

Interakcje społeczne

W socjologii, która jest często nazywana nauką o interakcjach społecznych, prym wiodą dwa podejścia do zagadnienia, jakim jest interakcja. Pierwszy to interakcyjny model społeczeństwa, traktujący interakcje, czyli wzajemne oddziaływania, jako podstawowy składnik życia społecznego i wszelkich zjawisk społecznych, w tym również makrosocjologicznych. Natomiast drugi, to socjologia interakcji, która definiuje interakcję jako „autonomiczny, rządzący się własnymi prawami proces czy zdarzenie, niezależnie od makrostruktury społecznej i psychicznego wyposażenia jednostek”⁴. Socjologowie często podkreślają podmiotowy charakter aktywności jednostek, uważają, że uczestnicy interakcji „są świadomymi podmiotami, odnoszącymi się do działań partnerów i starającymi się na nie wpływać nie poprzez odruchy czy instynkty, ale poprzez dokonywanie interpretacji i przypisywanie znaczeń”⁵.

Mianem interakcji nazywamy „wzajemne relacje, wzajemne reagowanie, działanie na siebie, wzajemne dostosowanie”⁶. To „dynamiczna, ciągła

¹ Z. Krawczyk (2000), *Sport w zmieniającym się społeczeństwie*, Warszawa: 6-13.

S. Kowalczyk (2010), *Elementy filozofii i teologii sportu*, Lublin: 41.

³ D. Antonowicz, Ł. Wrzesiński (2009), *Kibice jako wspólnota niewidzialnej religii*, „Studia Socjologiczne”, 1: 115.

⁴ M. Ziółkowski (1998), *Interakcja*. W: *Encyklopedia Socjologii*, t. 1, Warszawa: 349. Tamże: 350.

⁶ I. Krzemiński (1999), *Co się dzieje między ludźmi?* Warszawa: 16.

sekwencja nawzajem ku sobie zwróconych działań społecznych”⁷. Interakcje społeczne to proces, którego istotę stanowi wzajemne oddziaływanie uczestników, polegające na przejawianiu zachowań, nawiązywaniu relacji i podejmowaniu różnego rodzaju działań, ukierunkowanych na osiągnięcie zamierzonego celu⁸.

Człowiek jest jednostką, indywidualną osobą, ale nie żyje na świecie sam, dlatego do pełnej egzystencji oraz wszechstronnego rozwoju potrzebuje społeczeństwa i życia społecznego⁹. Piotr Sztompka postrzega człowieka jako istotę głęboko zanurzoną w przestrzeni międzyludzkiej, która jest ukonstytuowana przez rozmaite relacje, odniesienia jednych ludzi do drugich. „Społeczeństwo jest tym, co dzieje się pomiędzy ludźmi, jest sumą zdarzeń w przestrzeni międzyludzkiej”¹⁰. Życie społeczne – jak pisze Stanisław Kowalczyk – realizuje się w różny sposób. Każda społeczność funkcjonuje wokół wspólnych wartości: ekonomicznych, witalno-sensytywnych, ludycznych, poznawczo-naukowych, moralnych, ideowych, narodowych i religijnych. Natomiast zniekształcone formy życia społecznego pojawiają się wówczas, kiedy jego podstawą staje się wspólnota doraźnych interesów, nieetyczne nabywanie wartości materialnych czy uczucia nienawiści. Bazą dla wspólnoty społecznej są wspólne losy, historia, światopogląd, egzystencja, poszukiwanie prawdy, wspólne ideały etyczne czy narodowe¹¹.

Według Petera Blaua, który zajął się zjawiskiem wymiany społecznej, definiowanej jako dobrowolne działanie motywowane wzajemnością, stosunki społeczne mogą odzwierciedlać partykularystyczne lub uniwersalistyczne preferencje jednostek. „Kryteria partykularystyczne odnoszą się do cech statusu cenionych tylko w obrębie danej grupy, (...) podczas gdy kryteria uniwersalistyczne odnoszą się do cech ogólnie cenionych, zarówno przez tych, którzy ich nie mają, jak i tych, którzy je mają”¹². Interakcje społeczne mogą dotyczyć zarówno relacji grupowych, jak i między jednostkami. Zachodzą pomiędzy co najmniej dwiema osobami, gdzie pojawia się zależność zachowania osoby od postępowania innych, a to z kolei jest uwarunkowane przeszłymi i oczekiwanymi interakcjami między tymi osobami¹³. Postępowanie, niezbędne do zaistnienia wymiany społecznej, musi być ukierunkowane

⁷ P. Sztompka (2002), *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków: 69.

⁸ F. Znaniecki (2011), *Reakcje społeczne i role społeczne*, Warszawa: 110.

⁹ E. Aronson (2002), *Człowiek istota społeczna*, Warszawa.

¹⁰ P. Sztompka (2016), *Kapitał społeczny. Teoria przestrzeni międzyludzkiej*, Kraków: 12.

¹¹ S. Kowalczyk (2010), dz. cyt.: 81.

¹² P.M. Blau (1992), *Wymiana jako podstawowa siła życia społecznego*. W: M. Kempny, J. Szmata [red.], *Współczesne teorie wymiany społecznej. Zbiór tekstów*, Warszawa: 440.

¹³ P.M. Blau (2009), *Wymiana i władza w życiu społecznym*, Kraków: 4.

na cele, które można osiągnąć jedynie przez interakcje z innymi, a wybór środków musi być podporządkowany osiągnięciu tych celów¹⁴.

Herbert Blumer w swoich rozważaniach główną rolę przypisuje interakcjonizmowi symbolicznemu, który przedstawia wizję człowieka, podlegającego całemu splotowi rozmaitych ograniczeń, usiłującego przystosować się do otaczającego środowiska społecznego i utrwalającego właściwości sprzyjające adaptacji. „Proces ten determinuje w dużym stopniu rozwój umysłu i jaźni, lecz niecałkowicie, ponieważ ludzie są jednocześnie rozwijającymi swe niepowtarzalne osobowości indywidualnościami, konstytuującymi rzeczywistość w czasie symbolicznych interakcji. Społeczeństwo to zorganizowane interakcje między jednostkami, przebiegające zgodnie ze społecznie określonymi wzorami”¹⁵.

Autor koncepcji dramaturgicznej, Erving Goffman, który zanalizował motywacje ludzi wchodzących w proces społecznej wymiany, zwrócił uwagę na fakt, że niezwykle zależy im na wywołaniu dobrego wrażenia. A z tego wynika, że ludzie zachowują się tak, jak tego wymagają od nich inni, bądź tak jak wyobrażają sobie to, czego inni od nich oczekują. Interakcja, to bezpośrednie spotkanie, w którym uczestnicy wzajemnie wpływają na swoje działania. Natomiast teatr jest metaforą codzienności, a ludzie w nim występujący są także jego współtwórcami¹⁶.

Solidarność kibiców

Zdaniem Rogera Caillois’a, gry (w tym sport) uczą wielu podstawowych kompetencji społecznych, takich jak: przestrzeganie reguł i zasad obowiązujących w grze, zagwarantowanie równych szans, współdziałanie, powołują również do istnienia pewne stałe struktury i trwałe instytucje¹⁷. Johan Huizinga uważa, że społeczność, która bierze udział w grze zazwyczaj przejawia skłonność do trwałości, nawet po tym, jak gra się skończy. W wyniku tego zjawiska zakładane są kluby sportowe. „Nie każda gra w kamyki czy partia brydża prowadzi do założenia klubu. Lecz poczucie, iż wspólnie zajmuje się wyjątkową pozycję, że wspólnie separuje się od innych i uchyla od ogólnych norm, zachowuje swój urok jeszcze po zakończeniu poszczególnej gry. Klub należy do gry jak kapelusz do głowy”¹⁸.

¹⁴ Tamże: 30.

¹⁵ K. Olechnicki, P. Załęcki (1998), *Słownik socjologiczny*, Toruń: 209.

¹⁶ E. Goffman (2008), *Człowiek w teatrze życia codziennego*, Warszawa.

¹⁷ R. Caillois (1997), *Gry i ludzie*, Warszawa: 7, 45-46.

¹⁸ J. Huizinga (1985), *Homo ludens. Zabawa jako źródło kultury*, Warszawa: 29.

Z klubami sportowymi nierozzerwalnie związani są kibice. Mianem kibica określanymi jest „widz przyglądający się rozrywkom sportowym, bywalec stadionów i hal sportowych, sympatyk klubu, drużyny lub zawodnika. Kibic jest nosicielem specyficznego typu zachowań zwanych kibicowaniem, różniących się od zachowań uznawanych w sytuacjach pozasportowych i wprowadzających nowe formy wyrażania przeżyć i emocji sportowych”¹⁹. Kibice śledzą historię i postępy kariery ulubionego sportowca, wyniki zawodów, znają również zmiany osobowe w składach drużyn klubu czy drużyny. Wyrażają swoje poparcie dopingiem i radością ze zwycięstw oraz solidarnością i wsparciem podczas porażek. Józef Lipiec, rozważając fenomen popularności sportu i kibicowania, stwierdził, że obecnie „skończyła się definitywnie epoka sportu dla sportowców, a zaczęła era sportu dla publiki”²⁰.

Wszystkich ludzi, którzy masowo uczestniczą w wydarzeniu sportowym i zasiadają na trybunach, łączy wspólny cel: zwycięstwo sportowca lub sportowców, którym kibicują. Solidarność, braterstwo, jedność, wspólny entuzjazm oraz zaangażowanie i więź kibiców, stanowią wartościowy przejaw życia społecznego i mają wielostronny wymiar, nie tylko sportowy, gdyż często spotykanym zjawiskiem wśród kibiców jest także działalność społeczna.

Zachowania kibiców związane są właśnie z ideą solidarności, która oznacza silną więź duchową z osobą lub grupą społeczną, opartą najczęściej na wspólnocie przekonań lub zbieżności interesów, jedności celów lub zgodności działań i może mieć charakter racjonalny oraz obiektywny lub pozaracjonalny (uczuciowy) i subiektywny (ideowy). W skrajnych przypadkach może prowadzić do pełnego utożsamiania interesu jednostki z interesem innej osoby lub pewnej zbiorowości. Do rangi nakazu lub obowiązku bywa wynoszona np. ze względu na określone związki krwi (solidarność rodzinna, plemienna), jak i ze względu na różne zależności światopoglądowe i organizacyjno-instytucjonalne (solidarność wyznaniowa, partyjna, związkowa). Niekiedy domaga się także wsparcia przez cnotę wierności²¹.

Spółeczność skupiona wokół klubów sportowych dąży do integracji i tworzenia grup opartych na dobru wspólnym tejże grupy, solidarności i poczuciu wspólnoty. Przy klubach sportowych tworzone są kluby kibica, działające nieformalnie lub w charakterze stowarzyszeń. Przywiązanie do klubowych barw służy identyfikacji i budowaniu szerszych więzi również poza boiskiem, stadionem czy innym miejscem, w którym odbywają się sportowe wydarzenia.

¹⁹ *Mała Encyklopedia Sportu*, t. 1, Warszawa: 268.

²⁰ J. Lipiec (2007), *Pożegnanie z Olimpią*, Kraków: 336.

²¹ J. Dębowski (1994), *Solidarność*. W: S. Jedynak [red.], *Mały Słownik Etyczny*. Bydgoszcz: 211.

Ludzie skupieni wokół klubu sportowego tworzą wspólnotę opartą na działaniach skoncentrowanych na sporcie. To sport jest głównym celem istnienia klubu, ale poprzez działalność sportową dokonują się również inne ważne kwestie w sferach życia społecznego. Tworzą się specyficzne więzi społeczne²². Różne wydarzenia i rozgrywki sportowe potrafią przyciągać uwagę nie tylko ludzi sportu czy kibiców żywo zainteresowanych sukcesami swojego klubu, z którym się identyfikują, lecz ich zasięg oddziaływania jest znacznie większy. Sport integruje nie tylko sportowców i działaczy związanych bezpośrednio z klubem, ale bardzo często wpływa na szerszą lokalną społeczność. Wiernie wspierają swój ulubiony klub i dumnie współuczestniczą w sportowym święcie, jakim jest występ lokalnej drużyny, nie tylko kibice, ale także lokalni mieszkańcy. Całe rodziny przychodzą na trybuny oglądać sportowe rywalizacje. Dla nich ważne jest nie tylko zwycięstwo, ale równie znacząca jest radość z uczestnictwa i autentyczne poczucie wspólnoty.

Niektóre dyscypliny sportowe, dzięki masowemu zainteresowaniu, uzyskują w wielu krajach rangę sportu narodowego. Tak jest w przypadku piłki nożnej, koszykówki, piłki ręcznej, rugby czy futbolu amerykańskiego. Kibice tych dyscyplin tworzą szerokie społeczności, mające charakter subkultury opartej na symbolicznych i aksjologicznych afiliacjach. Subkultura to „kultura grupy społecznej lub zbiorowości, różniąca się w podstawowych społeczno-kulturalnych aspektach od kultury szerszego środowiska; różnice te dotyczą przede wszystkim wartości i norm społecznych, zwyczajów, tradycji, religii i języka”²³. W zależności od dyscypliny, kibice mogą tworzyć względnie jednolite środowisko lub dzielić się na skonfliktowane grupy wspierające konkurencyjne drużyny. W Polsce liczne grono stanowią kibice piłki nożnej, którzy zainteresowani są całą sferą związaną z tą dyscypliną sportu w kraju i za granicą.

Problematyką kibicowania z perspektywy socjologicznej i filozoficznej wielokrotnie zajmował się w swoich publikacjach Tomasz Sahaj. Według niego, kibice sportowi tworzą społeczności o bardzo silnych więzach. Są to mini światy rządzone wewnętrznymi zasadami, swoistą etykietą i specyficzną filozofią działania. Mają swoje kodeksy zachowań, własny język komunikacji, fora i portale internetowe oraz czasopisma (niegdysiejsze *fan-ziny*). Fani

M. Katz, T.A. Baker (2020), *Team Identity, Supporter Club Identity, and Fan Relationships: A Brand Community Network Analysis of a Soccer Supporters Club*, „Journal of Sport Management”, 34: 9-21; M. Winands, A. Grau, A. Zick (2019), *Sources of identity and community among highly identified football fans in Germany. An empirical categorization of differentiation processes*, „Soccer & Society”, 20(2): 216-231.

²³ K. Olechnicki, P. Załęcki (1998), dz. cyt.: 208.

sportowi, zwłaszcza piłkarscy i żuźlowi, tworzą charakterystyczną subkulturę, która jest wyraźnie rozpoznawalna, gdyż różni się ubiorem, wyznawaną ideologią i formami ekspresji od przedstawicieli innych subkultur²⁴. T. Sahaj jest redaktorem zbiorowej publikacji pt. *Od fana do chuligana. Kibicowanie w sporcie współczesnym*, która zawiera problematykę kibicowania w różnych aspektach, takich jak żywiołowy doping i kibicowanie w Afryce, konteksty tożsamości grupowych, fanów sportowych jako kapitał społeczny, sport jako rytuał, a także zapobieganie i zwalczanie chuligaństwa, zabezpieczanie przejazdu kibiców przez policję oraz demitologizację nieprawdziwego i skrzywionego obrazu kibica w mediach, skupionych wyłącznie na zjawiskach incydentalnych, marginalnych, stosunkowo rzadkich i zupełnie pomijających sedno zjawiska kibicowania, jego treść i prawdziwą formę²⁵.

Kultura kibicowska opisana została także w jego książce pt. *Fani futbolowi. Historyczno-społeczne studium zjawiska kibicowania*. Autor podjął w niej tematykę fenomenu widowisk sportowych i zachowania kibiców od czasów antycznych, aż po współczesne formy. Dokonał socjologicznego rozróżnienia kibiców i pseudokibiców, opisał przyczyny ich agresji oraz skomplikowanych systemów przyjaźni i wrogości z psychologicznego punktu widzenia, rolę mediów w kreowaniu wizerunku kibica, medyczne aspekty kibicowania, działalność klubów kibica, a także zjawisko solidarności i pojednania fanów piłki nożnej po śmierci kibica-papieża Jana Pawła II²⁶. Nastąpiły wtedy kurtuazyjne wymiany grzeczności i gestów dobrej woli na wielu polskich stadionach piłkarskich, a poszczególne grupy kibiców prześcigały się w grzecznościowych gestach. Polscy kibice na znak żałoby i szacunku dla Papieża zjednoczyli się w solidarnościowej postawie wzajemnej nieagresji i przez pewien czas na boiskach zapanował spokój i podniosła atmosfera²⁷. Kibic, fan, entuzjasta czy zwolennik – jak pisze T. Sahaj – to przeciętny, szeregowy, anonimowy i niczym specjalnie nie wyróżniający się odbiorca wydarzeń sportowych oraz uczestnik tzw. życia sportowego, który dużo uwagi poświęca tym wydarzeniom i niekoniecznie kibicuje tylko jednej dyscyplinie czy konkurencji sportowej, czytuje prasę sportową, ogląda telewizję pod kątem widowisk sportowych. Sport to jego pasja i hobby konstruktywnie

²⁴ T. Sahaj (2012), *Aktywność stadionowa kibicowskich grup „ultras” jako przejaw specyficznej komunikacji społecznej*, „Kultura i Społeczeństwo”, 3: 29-30.

²⁵ T. Sahaj [red.] (2011), *Od fana do chuligana. Kibicowanie w sporcie współczesnym*, Poznań.

²⁶ T. Sahaj (2007), *Fani futbolowi. Historyczno-społeczne studium zjawiska kibicowania*, Poznań.

²⁷ Tamże: 158.

wypełniające czas wolny. Prawdziwy kibic jest także skłonny jeździć w odległe miejsca na imprezy sportowe czy występy poszczególnych zawodników i przez to gotowy jest na odegranie roli „turysty sportowego”²⁸.

Polacy znani są na całym świecie ze swojej determinacji podczas kibicowania, wiernie wspierają polskich sportowców w czasie zawodów, dodając im otuchy i zagrzewając do walki. Turystyka sportowa, nazywana także fanoturystyką, to doskonały sposób na przeżywanie pozytywnych emocji, a także budowanie więzi narodowej na zawodach międzynarodowych oraz wspieranie polskich sportowców reprezentujących kraj, które stanowi dla nich nieocenioną wartość²⁹. „Za niektórymi polskimi drużynami piłkarskiej ekstraklasy podąża regularnie kilka tysięcy fanów, wiernych niezależnie od tego, jak daleko od kraju rozgrywany jest dany mecz. Ich miłość do klubu jest ponad wszelkimi granicami”³⁰.

Przykładem takiego wiernego kibica jest Andrzej „Bobo” Bobowski. To najpopularniejszy i najbardziej rozpoznawany piłkarski kibic w Polsce, który jest prawdziwym fanem z krwi i kości i wielkim miłośnikiem piłki nożnej, związanym z polską kadrą narodową od 1956 roku. Kibicował polskiej drużynie na kilkuset oficjalnych meczach polskiej reprezentacji. W swojej książce pt. *Tajemnice króla kibiców*, która jest osobistą relacją z kibicowskiej działalności, opowiada o historii i kulisach polskiego futbolu i to nie tylko o jego pozytywnych stronach, ale też o tajemnicach, zwyrodnieniach i chorobach, które poznał działając społecznie w strukturach Polskiego Związku Piłki Nożnej³¹.

W książce Józefa Djaczenki pt. *W moim sercu Lech... czyli o kibicach Kolejorza*, znalazły się informacje o kibicach drużyny piłkarskiej ze stolicy Wielkopolski. Autor zawarł wiele ciekawych opowieści z perspektywy poznańskich trybun, związanych z organizowaniem się fanów w czasach panującego komunizmu oraz po transformacji ustrojowej w 1989 roku, ich działalności, wyjazdach, przyjaźniach i animozjach z kibicami innych polskich klubów³².

Zrzeszeni w klubach kibica sportowi fani, tworzą pewnego rodzaju wspólnoty komunikacyjne, demonstrujące swoje obyczaje oraz przywiązanie do klubowych barw i symboli w postaci klubowych koszulek, szalików, czapek, flag, gadżetów z nadrukami, graffiti itp. Podkreślają one oderwanie

²⁸ Tamże: 86-87.

²⁹ K. Brumm (2012), *Fanoturystyka. Kibice sportowi w pozytywnym świetle*, Poznań: 16.

³⁰ T. Sahaj (2011), *Fani sportowi jako kapitał społeczny*. W: T. Sahaj [red.], *Od fana do chuligana. Kibicowanie w sporcie współczesnym*, Poznań: 56.

³¹ A. Bobowski (2009), *Tajemnice króla kibiców*, Warszawa.

³² J. Djaczenko (2006), *W moim sercu Lech... czyli o kibicach Kolejorza*, Poznań.

od szarej rzeczywistości dnia powszedniego i symbolizują fakt jednoczenia się osób zamieszkujących wyodrębnione terytorium, mających podobne upodobania sportowe, manifestujących swoje poparcie dla wybranego klubu i przez to mających poczucie bardziej zżytych i elitarnych.

Cechą charakterystyczną miłośników piłki nożnej jest także to, że posługują się specjalną odmianą piłkarskiego języka, żargonem, który jest dynamiczny, posiada znaczny potencjał innowacyjny, stale rosnącą popularność, a przez to zwiększa się jego rola w całym społeczeństwie. Słownictwo z piłkarskiego stadionu coraz częściej przenika do języka ogólnego. Zbadania tego zjawiska podjął się Dariusz Faron w książce pt. *My chcemy gola! Język środowiska piłkarskiego i miłośników piłki nożnej*³³.

Funkcje flag klubowych oraz pojawiające się na nich napisy, jako językowe środki perswazji i komunikacji wizualnej, opisał w swoich publikacjach Łukasz Bieszke. W książce pt. *„Dumni po zwycięstwie, wierni po porażce” – czyli o komunikacji na stadionach za pomocą flag (na przykładzie flag gdyńskiej „Arki”)*, zanalizował pod kątem językoznawczym hasła słowne i ikoniczne na flagach gdyńskiego klubu piłkarskiego. Ukazał flagi i sztandary, pojawiające się na meczach ukochanej drużyny, jako fenomeny komunikacyjne oraz środki przekazywania idei, nie tylko tych bezpośrednio związanych z klubem, ale również obejmujące sprawy społeczne i polityczne³⁴. Zagadnieniami dotyczącymi wyboru haseł oraz ich analizą pod kątem środków językowych zajął się także w książce pt. *„Jesteśmy elitą – nie tłumem, w sercach nosimy dumę...” czyli o środkach perswazyjnych na flagach kibiców klubów piłkarskiej ekstraklasy*. Opisał w niej perswazyjne środki leksykalno-stylistyczne i gramatyczne w napisach na klubowych flagach najbardziej rozpoznawalnych polskich klubów piłki nożnej³⁵.

W środowiskach kibicowskich organizowane są liczne patriotyczne oraz społeczne inicjatywy i wydarzenia, które mogą przyczynić się do zmiany ich stereotypowego wizerunku w społeczeństwie. Animatorem i uczestnikiem takich akcji w całej Polsce oraz organizatorem Ogólnopolskich Patriotycznych Pielgrzymek Kibiców na Jasną Górę i Różańca Kibiców jest salezjanin ks. Jarosław Wąsowicz, nazwany nieformalnym kapelanem polskich kibiców. W swoich licznych publikacjach promuje pozytywny wizerunek

³³ D. Faron (2018), *My chcemy gola! Język środowiska piłkarskiego i miłośników piłki nożnej*, Kraków.

³⁴ Ł. Bieszke (2012), *„Dumni po zwycięstwie, wierni po porażce” – czyli o komunikacji na stadionach za pomocą flag (na przykładzie flag gdyńskiej „Arki”)*, Gdańsk.

³⁵ Ł. Bieszke (2018), *„Jesteśmy elitą – nie tłumem, w sercach nosimy dumę...” czyli o środkach perswazyjnych na flagach kibiców klubów piłkarskiej ekstraklasy*, Gdańsk.

prawdziwego, patriotycznego polskiego kibica. W książce pt. *Biało-zielona Solidarność. O fenomenie politycznym kibiców gdańskiej Lechii 1981-1989*, przedstawił rolę i znaczenie kibiców Klubu Sportowego Lechia Gdańsk w walce z komunizmem w Polsce w latach 80. XX w. Znalazły się w niej również wspomnienia kilkunastu kibiców biorących udział w walkach z ZOMO i dotyczące ich działań w okresie zmian transformacyjnych³⁶.

Współczesny ruch kibicowski, zaangażowanie kibiców w politykę, działalność społeczną, przywiązanie do narodowej tradycji, pamięci o bohaterach oraz pielęgnowanie przez nich i umiłowanie wolności w myśleniu oraz działaniu, opisał także ks. J. Wąsowicz w swojej książce pt. *Moja Polska kibolska*, która została wydana z okazji VII Patriotycznej Pielgrzymki Kibiców na Jasną Górę. W mediach często pojawiają się informacje dotyczące kibiców, najczęściej jednak dotyczą one aktów wandalizmu na stadionie i poza nim, zdewastowanych środków lokomocji, udziału w zorganizowanych grupach przestępczych oraz konfliktów z prawem, które wpływają na ich stereotypowy, negatywny wizerunek w społeczeństwie. Natomiast książka przedstawia obraz prawdziwych kibiców, a także wartości oraz idee, którymi kieruje się ruch kibicowski w Polsce³⁷. Fenomen patriotycznego zaangażowania polskich kibiców ukazał również w książce pt. *Sektor Polska. Kibice, historia, patriotyzm*. Opisał w niej działalność społeczną w środowiskach lokalnych, akcje wspierające Polaków na Kresach, upamiętniające Żołnierzy Niezłomnych oraz działalność mającą na celu rozliczenie zbrodni komunistycznych w Polsce. Środowisko kibicowskie to także chuligani, gdyż jak każda inna grupa społeczna, nie są wolni od niewłaściwych zachowań, ale przede wszystkim są to ludzie, których łączą wspólne wartości, tradycja, wiara, pamięć o bohaterach z przeszłości, działalność charytatywna³⁸.

Wsparcie kibiców jest bardzo ważne, ponieważ pomaga zawodnikom w grze, którzy słysząc brawa, uznanie i poparcie dochodzące z trybun, rozgrzewające ich do walki, osiągają lepsze wyniki zwłaszcza na tzw. własnym boisku i przy aplauzie większości kibicującej im publiczności. Środowisko kibiców nie jest jednolite, gdyż możemy wśród fanów piłki nożnej odnaleźć różne grupy, m.in. pikników, fanatyków czyli ultrasów i chuliganów. Natomiast nazwa „kibol”, która nabrała negatywnego wydźwięku przez chuligańskie wybryki niektórych fanów piłkarskich, oznacza w Poznaniu po prostu kibica. Każdą z tych grup łączy solidarność i miłość do drużyny,

³⁶ J. Wąsowicz (2006), *Biało-zielona Solidarność. O fenomenie politycznym kibiców gdańskiej Lechii 1981-1989*, Gdańsk.

³⁷ J. Wąsowicz (2015), *Moja Polska kibolska*, Piła.

³⁸ J. Wąsowicz (2018), *Sektor Polska. Kibice, historia, patriotyzm*, Gdańsk.

której kibicują, jednak ten pozytywny wydzźwięk psują właśnie niewłaściwe zachowania pseudokibiców na całym świecie³⁹.

Emocje, które towarzyszą widowiskom sportowym, przede wszystkim tym wielkim, światowym, ale również i mniejszym, mogą być skierowane na inne tory, niż chuligaństwo, chamstwo, bijatyki, bandytyzm. Kapitał społeczny, który jest generowany przez polskich kibiców piłkarskich można wykorzystać poza stadionami poprzez różne czynniki strukturalne, sprzyjające efektywnej współpracy kibiców w różnych obszarach życia społecznego, takich jak aktywność prospołeczna i charytatywna w stowarzyszeniach kibicowskich, czy zorganizowanej działalności na rzecz własnego klubu. Kibice niejednokrotnie potrafią także kolektywnie reanimować kluby upadłe z powodów finansowych. Relacje z trybun przenoszone są też często do życia prywatnego, z czego kibice czerpią pewne korzyści indywidualne, wynikające właśnie z przynależności do grupy⁴⁰.

Nowe oblicze współczesnego sportu, procesy kierujące współczesnym futbolem, wpływ komercjalizacji i globalizacji na rolę oraz znaczenie piłki nożnej i kibiców w społeczeństwie, a także ich wpływ na kulturę lokalną, przedstawione zostały w książce Dominika Antonowicza, Radosława Kossakowskiego i Tomasza Szlendaka pt. *Aborygeni i konsumenci. O kibicowskiej wspólnotcie, komercjalizacji futbolu i stadionowym apartheidzie*. Według nowoczesnych sportowych korporacji, aborygeni to kibice, którzy ulokowani są na peryferiach środowiska kibicowskiego i należy ich ucywilizować, ponieważ nie chcą i nie potrafią się dostosować do nowoczesnych reguł panujących w komercyjnym świecie futbolu, który stara się rozbić wspólnotę integrującą kibiców i zmienić ich w konsumentów sportu, którzy funkcjonują wyłącznie podczas widowiska sportowego. Działalność kibiców starego typu zorientowana jest na budowanie relacji, wspólnoty, pomocy innym, braku ekonomicznych korzyści i budowaniu filarów społeczeństwa obywatelskiego. Natomiast konsumenci oczekują dostarczenia odpowiedniej rozrywki i piłkarskich przeżyć, płacą wysokie ceny za bilety, ale w zamian domagają się futbolu na wysokim poziomie, efektownego i spektakularnego, chcą uczestniczyć w samym centrum świata piłkarskiego⁴¹.

Tematy kibicowania i ruchu kibicowskiego były wielokrotnie podejmowane w zbiorowych publikacjach, w których znamienite grono autorów analizowało

³⁹ K. Predecki (2012), *Kibice i okolice. Leksykon*, Warszawa.

⁴⁰ M. Grodecki (2018), *Życie po meczu. Formy wykorzystania kapitału społecznego kibiców piłkarskich w Polsce*, Warszawa: 11-13.

⁴¹ D. Antonowicz, R. Kossakowski, T. Szlendak (2015), *Aborygeni i konsumenci. O kibicowskiej wspólnotcie, komercjalizacji futbolu i stadionowym apartheidzie*, Warszawa.

i opisywało te zagadnienia z perspektywy socjologicznej, filozoficznej, psychologicznej, prawnej, prezentując szerokie spektrum własnych poglądów w prezentowanych opracowaniach. Zazwyczaj są one następstwem organizowanych konferencji naukowych dotyczących tej właśnie problematyki sportowej.

W ramach projektu społecznego Kibice Razem Śląsk Wrocław organizowane są od 2011 roku konferencje naukowe pt. „Modern futbol a świat kibiców” skierowane do szerokiego grona odbiorców: kibiców piłkarskich, pracowników naukowych, praktyków futbolu, przedstawicieli mediów. Od 2016 roku współorganizatorem jest Dolnośląska Szkoła Wyższa. Uczestniczą w nich badacze, naukowcy, eksperci, liderzy opinii, którzy zajmują się tematyką *stricto* kibiców piłkarskich, m.in. socjolodzy, działacze piłkarscy, dziennikarze, przedstawiciele uczelni wyższych, organizacji pozarządowych, związków i stowarzyszeń piłkarskich i inne osoby związane z futbolem. Pokłosiem konferencji są zbiorowe publikacje zawierające w większości teksty wygłoszonych referatów, dotyczących m.in. bezpieczeństwa na stadionach, kibiców niepełnosprawnych czy oddolnych inicjatyw kibicowskich. W 2015 roku ukazała się publikacja pt. *Modern futbol a świat kibiców. Interdyscyplinarne studia nad kulturą futbolu* pod redakcją Radosława Kossakowskiego, Jakuba Kurowskiego i Jakuba Nowakowskiego, której recenzentem jest T. Sahaj. W latach następnych wydano kolejne tomy o tym samym tytule, pod redakcją Andrzeja Ostrowskiego. Kultura futbolu to coś więcej niż tylko przestrzeń związana z boiskiem i jego najbliższą okolicą, ponieważ wychodzi daleko poza stadion, dociera i zakorzenia się w domach oraz życiu ludzi na całym świecie. W jej skład wchodzi nie tylko rywalizacja sportowa, ale również takie składniki jak: pasja, historia, symbolika, wiara i uwielbienie.

Działająca od 1992 roku Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej prowadzi liczne działania wśród młodzieży, szczególnie tych, którzy znajdują się w trudnych warunkach materialnych oraz ze środowisk zagrożonych społecznie. Do tych działań należy upowszechnianie wychowania fizycznego, sportu, rekreacji ruchowej i turystyki, które ukierunkowane jest na rzecz rozwijania wychowawczych, kulturalnych i społecznych wartości sportu, również propagowanie i umacnianie chrześcijańskich wzorów współzawodnictwa w sporcie i poza nim, opartych na normie personalistycznej oraz promowanie idei wolontariatu w sporcie dzieci i młodzieży⁴². SALOS RP organizuje także cykliczne sympozja naukowe oraz wydaje publikacje zbiorowe pod redakcją Zbigniewa Dziubińskiego i współpracowników, w których podejmowane są różnorodne zagadnienia dotyczące szeroko rozumianej humanistycznej problematyki kultury fizycznej. Znajdują się w nich również

⁴² https://www.salosrp.pl/o_salosie/podstawowe_informacje (11.12.2020).

tematy związane z kibicami i kibicowaniem, zarówno w perspektywie pozytywnych zjawisk, jak i tych negatywnych⁴³.

Chuligaństwo stadionowe

Zachowanie kibiców sportowych nie zawsze jest godne miana prawdziwego kibica i fana sportowego. S. Kowalczyk uważa, że jest to czasami zachowanie niegodne nie tylko kibica, ale i człowieka w ogóle. Winę za to nie ponosi jednak sport, ale wynika to ze spłylenia znacznej części współczesnej generacji i zaniku kryteriów etycznych, często upowszechnianych przez

⁴³ Zob. G. Koprukowiak (2020), *Wpływ kibiców jako interesariuszy na instytucjonalizację współczesnych klubów piłkarskich*. W: Z. Dziubiński, M. Jasny [red.], *Kultura fizyczna a instytucjonalizacja*, Warszawa: 198-207; M. Jasny, K. Hawryluk (2020), *Instytucjonalizująca rola oprav meczów piłkarskich*. W: Z. Dziubiński, M. Jasny [red.], dz. cyt.: 208-223; T. Janus (2018), *Dwa światy piłki nożnej w Polsce*. W: Z. Dziubiński, M. Lenartowicz [red.], *Kultura fizyczna a prestiż społeczny*, Warszawa: 141-148; T. Janus (2017), *Równi czy różni? O osobowości kibiców drużyn piłkarskich i reprezentacji narodowej*. W: Z. Dziubiński, K.W. Jankowski [red.], *Kultura fizyczna a osobowość*, Warszawa: 122-128; M. Jasny (2017), *Polski kibic piłkarski jako osobowość autorytarna?* W: Z. Dziubiński, K.W. Jankowski [red.], *Kultura fizyczna a osobowość*, Warszawa: 230-238; M. Lenartowicz, K.W. Jankowski (2016), *Struktura społeczna widowni sportowych*. W: Z. Dziubiński, M. Lenartowicz [red.], *Kultura fizyczna a struktura społeczna*, Warszawa: 81-90; T. Janus (2016), *Od wspólnoty do globalnej marki. O zmianie struktury społecznej w świecie sportu na przykładzie piłki nożnej*. W: Z. Dziubiński, M. Lenartowicz [red.], dz. cyt.: 91-97; T. Sahaj (2015), *Czy polscy kibice piłkarscy są apolityczni? Refleksje socjologiczne*. W: Z. Dziubiński, K.W. Jankowski [red.], *Kultura fizyczna a polityka*, Warszawa: 121-131; M. Jasny (2015), *Wojna kibiców z rządem z perspektywy teorii Herberta Blumera*. W: Z. Dziubiński, K.W. Jankowski [red.], dz. cyt.: 133-142; T. Sahaj (2012), *Kultura fizyczna, filozofia i socjalizacja w kontekście kibicowania futbolowego*. W: Z. Dziubiński, K.W. Jankowski [red.], *Kultura fizyczna a socjalizacja*, Warszawa: 93-102; T. Janus (2012), *Znaczenie wartości w socjalizacji przedstawicieli subkultury kibiców*. W: Z. Dziubiński, K.W. Jankowski [red.], dz. cyt.: 185-191; J. Wąsowicz (2012), *Środowisko kibiców piłkarskich a proces socjalizacji*. W: Z. Dziubiński, K.W. Jankowski [red.], dz. cyt.: 203-212; T. Sahaj (2011), *Kibicowskie narracje w utworach polskich prozaików: Wojciech Kuczok i Jerzy Pilch*. W: Z. Dziubiński, M. Lenartowicz [red.], *Kultura fizyczna a kultura masowa*, Warszawa: 175-184; M. Kolejwa (2011), *Miłość i nienawiść szalikowców*. W: Z. Dziubiński, M. Lenartowicz [red.], dz. cyt.: 223-232; J.E. Kowalska (2011), *Kibicowanie fair jako nośnik uniwersalnych wartości w kulturze masowej na przykładzie Łodzi*. W: Z. Dziubiński, M. Lenartowicz [red.], dz. cyt.: 331-339; J. Wąsowicz (2011), *Promocja historii narodowej i patriotyzmu w środowisku kibiców piłkarskich. Wybrane przykłady*. W: Z. Dziubiński, M. Lenartowicz [red.], dz. cyt.: 423-431; T. Sahaj (2010),

mass media⁴⁴. Współczesny sport komercyjny stawia na jakość widowiska sportowego, na jego dramaturgię, a to wyzwała silne stany napięcia, przeżyć psychicznych i może prowadzić do różnych konfliktów społecznych. Takich doznań poszukuje dziś wielu młodych ludzi, często o nieukształtowanym

Chuligańskie zachowania dziewcząt w kontekście pseudokibicowania futbolowego. W: Z. Dziubiński, P. Rymarczyk [red.], *Kultura fizyczna a globalizacja*, Warszawa: 221-230; P. Ancukiewicz (2010), *Wpływ procesów globalizacyjnych na przekształcenia w sporcie oraz zbiorowości kibiców sportowych.* W: Z. Dziubiński, P. Rymarczyk [red.], dz. cyt.: 241-250; A. Hadzik, A.R. Szromek (2010), *Międzynarodowe widowisko piłkarskie jako przykład globalizacji we współczesnej turystyce sportowej.* W: Z. Dziubiński, P. Rymarczyk [red.], dz. cyt.: 459-468; T. Sahaj (2009), *Upowszechnianie się wzorców związanych z (pseudo)kibicowaniem futbolowym.* W: Z. Dziubiński, K.W. Jankowski [red.], *Kultura fizyczna w społeczeństwie ponowoczesnym*, Warszawa: 202-211; E. Kiełńska (2009), *Szalikowiec – fenomen subkulturowy w nowoczesnym społeczeństwie.* W: Z. Dziubiński, K.W. Jankowski [red.], dz. cyt.: 269-278; J. Mosz (2008), *Treści społeczne „opraw” meczów piłkarskich.* W: Z. Dziubiński [red.], *Humanistyczne aspekty sportu i turystyki*, Warszawa: 81-90; B. Karolczak-Biernacka (2007), *Agresja w kulturze sportu i jego otoczeniu.* W: Z. Dziubiński [red.], *Sport a agresja*, Warszawa: 53-66; D. Kubacka-Jasiecka (2007), *Pseudokibice i szalikowcy. O psychologicznych mechanizmach przemocy stadionowej.* W: Z. Dziubiński [red.], dz. cyt.: 67-79; H. Zdebska (2007), *Sport a agresja.* W: Z. Dziubiński [red.], dz. cyt.: 99-108; T. Sahaj (2007), *Psychospołeczne aspekty agresywnych zachowań chuliganów futbolowych.* W: Z. Dziubiński [red.], dz. cyt.: 109-118; K. Doktor (2007), *Agresja w sporcie w socjologicznej perspektywie.* W: Z. Dziubiński [red.], dz. cyt.: 128-135; S.R. Bryl (2007), *Niepożądane zachowania kibiców piłkarskich. Etiologia, badania i propozycje ograniczania zjawiska.* W: Z. Dziubiński [red.], dz. cyt.: 136-147; B. Hołyst (2007), *Przemoc na stadionach jako zjawisko europejskie i światowe.* W: Z. Dziubiński [red.], dz. cyt.: 148-156; W.J. Cynarski (2007), *Brutalizacja sportu na przykładzie popularnych, widowiskowych gier zespołowych.* W: Z. Dziubiński [red.], dz. cyt.: 166-172; J. Żyśko (2007), *Europejskie działania przeciwko agresji i przemocy w sporcie.* W: Z. Dziubiński [red.], dz. cyt.: 173-178; A. Smoleń, Z. Pawlak (2007), *Czy poprzez instytucjonalizację można skutecznie usuwać agresję ze sportu?* W: Z. Dziubiński [red.], dz. cyt.: 179-188; P. Rymarczyk (2007), *Pseudokibice jako „nowoplemię”. Agresywne zachowania publiczności sportowych w świetle teorii socjologicznej.* W: Z. Dziubiński [red.], dz. cyt.: 189-195; M. Lenartowicz, K.W. Jankowski (2007), *Źródła antagonizmów między kibicami piłki nożnej.* W: Z. Dziubiński [red.], dz. cyt.: 196-202; A. Rejzner (2007), *Agresja w sporcie jako przejaw zaburzonej socjalizacji.* W: Z. Dziubiński [red.], dz. cyt.: 219-226; J.E. Kowalska (2007), *„Cały nasz chuligański trud wkładamy w nasz kochany klub”* W: Z. Dziubiński [red.], dz. cyt.: 240-247; J. Kosiewicz (2007), *Rozważania o agresji w sporcie.* W: Z. Dziubiński [red.], dz. cyt.: 281-290; T. Sahaj (2005), *Zachowania kibiców piłki nożnej po śmierci papieża Jana Pawła II.* W: Z. Dziubiński [red.], *Sport jako kulturowa rzeczywistość*, Warszawa: 246-251; W. Gulin (2004), *Sportowiec a proces powstawania postawy kibica.* W: Z. Dziubiński [red.], *Edukacja poprzez sport*, Warszawa: 291-303.

⁴⁴ S. Kowalczyk (2010), dz. cyt.: 82.

jeszcze systemie wartości. Jednak nie dają one poczucia pełni szczęścia, dlatego rodzi się agresja oraz przejawy chuligaństwa na stadionach i poza nimi⁴⁵. Imprezy sportowe stały się okazją dla młodych ludzi, którzy są często sfrustrowani swoją sytuacją życiową, rodzinną, mającymi problemy z narkotykami, do zademonstrowania swojej „siły”⁴⁶.

Nie jest to niczym nowym i charakterystycznym tylko dla obecnych czasów, gdyż problematyka agresji w sporcie, na arenach sportowych i trybunach dla kibiców sięga do starożytności. Jak pisze Tomasz Janus – rozruchy wywołane przez niezadowolonych kibiców, prawie doprowadziły do obalenia cesarza Justyniana, natomiast fanatyzm ówczesnych kibiców i zachowania niektórych sportowców nie miały nic wspólnego z ideą *fair play*, a płonące ławy, bójki i interweniujące służby porządkowe nie należały do rzadkości na starożytnych imprezach sportowych. Podobnie było w „dżentelmeńskim” czasie sportu na przełomie XIX i XX wieku, nie brakowało agresji wśród zawodników, jak i kibiców, uwidaczniały się napięcia rasowe, narodowościowe i religijne, a rzekomo kulturalnych i spokojnych przedstawicieli wyższych klas w melonikach, niejednokrotnie uspokajała policja, a czasami nawet musiało wkroczyć wojsko⁴⁷.

Wiadomym jest, że wizerunek sportu kreowany jest nie tylko przez samą sportową rywalizację, ale również przez chuligańskie zachowania kibiców, zwłaszcza pseudokibiców piłki nożnej, które mają ogromny wpływ na niekorzystny obraz współczesnego świata sportu. Niszczą go i zagrażają jego prawdziwym ideom i wartościom na wielu płaszczyznach. Zjawisko kibicowania pełne jest takich negatywnych zachowań. Potęgowane jest to jeszcze przez środki medialne, takie jak prasa, radio, telewizja, Internet, dlatego wydaje się, że problematyka chuligańskich poczynań kibiców sportowych jest dominującym nurtem badań, o wiele częściej podejmowanym i opisywanym w publikacjach przez badaczy, niż pozytywne zjawiska związane z kibicowaniem i ruchem kibicowskim w aspekcie społecznym czy patriotycznym.

Książka, w której zostały przedstawione wszystkie znaczące ekipy chuliganów piłkarskich działających w pierwszej połowie lat dziewięćdziesiątych XX wieku w Polsce, to *Liga chuliganów*, autorstwa kibica oraz dziennikarza

⁴⁵ A. Smoleń (2000), *Profesjonalizacja i komercjalizacja sportu a dobro jego uczestników*. W: Z. Dziubiński [red.], *Sport na przełomie tysiącleci: szanse i nadzieje*, Warszawa: 194.

⁴⁶ S. Kowalczyk (2010), dz. cyt.: 121.

⁴⁷ T. Janus (2012), *Zjawisko agresji w widowiskach sportowych. Charakterystyka i ocena*, rozprawa doktorska napisana w Katedrze Teologii Pastoralnej Fundamentalnej Wydziału Teologicznego UKSW w Warszawie, pod kierunkiem ks. prof. J. Przybyłowskiego: 7-8.

sportowego Romana Zielińskiego. Opisywane zostały w niej grupy szalikowców, takich klubów piłkarskich, jak: Arka, Chrobry Głogów, Cracovia, GKS Tychy, Górnik, Hutnik, Jagiellonia, Lechia, Legia, Odra, Polonia Bydgoszcz, Śląsk, Widzew, Zagłębie Lubin⁴⁸. Jest on również autorem pozycji pt. *Pamiętnik kibica. Ludzie z piętnem Heysel*, w której pisze o zjawisku kibicowania i patologii w polskiej piłce nożnej, której podtytuł nawiązuje do wydarzeń ze stadionu Heysel w Brukseli z 1985 roku. Do tragedii doszło przed finałowym meczem Pucharu Europy pomiędzy Juventusem i Liverpoolem. Stadion był przestarzały, wymagał gruntownego remontu i nie spełniał norm bezpieczeństwa, a jednak władze UEFA nie podjęły decyzji o zmianie lokalizacji rozgrywek pucharowych, pomimo tego, że zostały wcześniej poinformowane o ryzyku i wiedziały o zagrażającym niebezpieczeństwie. W starciach pomiędzy angielskimi i włoskimi kibicami śmierć poniosło wtedy 39 osób⁴⁹.

Dziennikarze sportowi Marek Bobakowski i Rafał Zaremba w książce pt. *Niepokój stadionów*, próbują odpowiedzieć na wiele pytań związanych ze zjawiskiem patologii na stadionach piłkarskich. Omawiają problem chuligaństwa stadionowego w kontekście upadku kulturalnego społeczeństwa oraz naświetlają tło polityczne tragedii na stadionach (przykładem może być właśnie decyzja UEFA na Heysel, gdzie rozgrywany był mecz, pomimo tego, że tuż obok liczone śmiertelne ofiary zamieszek na stadionie). Analizują także efekty ostrych represji wobec pseudokibiców, czy są one w stanie poskromić i zapanować nad niesionymi emocjami tłumami kibiców. Próbują odpowiedzieć na pytanie, dlaczego tak piękny sport, jakim jest piłka nożna, który uwielbiany jest przez miliony ludzi na całym świecie, potrafi być powodem śmierci, zamiast przynosić radość towarzyszącą rozgrywkom sportowym⁵⁰.

Zagadnienia psychospołecznych uwarunkowań chuligaństwa futbolowego w Polsce opisał Przemysław Piotrowski w książce pt. *Szalikowcy. O zachowaniach dewiacyjnych kibiców sportowych*. Podjął się próby interpretacji niewłaściwych zachowań widowni sportowej w kontekście zagrożeń ładu społecznego, opisał elementy subkultury szalikowców, działania zapobiegające naruszeniom porządku i programy profilaktyki społecznej do zapobiegania zachowaniom dewiacyjnym kibiców. Z badań przeprowadzonych przez autora wynika, że młode osoby, które chcą należeć do grupy szalikowców charakteryzuje wysoki poziom poczucia alienacji, zaburzenia w zachowaniu, wysoki poziom agresji, niski poziom samooceny i samoakceptacji, odczucie kontroli zewnętrznej, zachowania patologiczne i dewiacyjne w środowisku

⁴⁸ R. Zieliński (1997), *Liga chuliganów*, Wrocław.

⁴⁹ R. Zieliński (1996), *Pamiętnik kibica. Ludzie z piętnem Heysel*, Wrocław.

⁵⁰ M. Bobakowski, R. Zaremba (2012), *Niepokój stadionów*, Kraków.

rodzinnym, niski poziom wykształcenia i status materialny rodziców, słabe wyniki w nauce i poczucie braku wsparcia od nauczycieli⁵¹.

Historią kibicowania w Polsce oraz rodzajami grup kibiców piłki nożnej, również przejawami i przyczynami chuligańskiej działalności, konfliktami z policją, relacjami z mediami, twórczością i aktywnością kibiców w mediach, artystycznymi fascynacjami światem kibiców, zajął się również P. Piotrowski w publikacji pt. *Chuligani a kultura futbolu w Polsce*. Nakreślił działania profilaktyczne i prewencyjne futbolowego chuligaństwa, w tym oddziaływania wychowawcze w okresie dorastania, profilaktykę w społeczności lokalnej, rolę mediów w tych działaniach, szkolenie policji i działania legislacyjne⁵².

W książce Alicji Gorący pt. *Widowisko sportowe – studium agresji. Uwarunkowania zachowań agresywnych kibiców piłki nożnej*, podjęto temat agresji w sporcie wśród kibiców piłki nożnej. Analizie poddano mechanizmy i uwarunkowania agresywności jednostek, prawa rządzące ich zachowaniem w tłumie oraz psychologiczne aspekty zachowań tłumu. Boisko piłkarskie i widowisko sportowe pełnią bardzo często rolę zaworu bezpieczeństwa, gdzie można rozładować napięcia narastające w trakcie codziennych zajęć. Jednak może to doprowadzić do deformacji zachowań na stadionach i przerodzić się w brutalną i agresywną walkę. Może to mieć miejsce po przegranym meczu wśród niezadowolonych kibiców oraz po wygranym spotkaniu, kiedy to oszalały z radości tłum przejawia również agresywne zachowania⁵³.

Radosław Kowalski w swojej monografii socjologicznej pt. *Potomkowie Hooligana – szalikowcy. Społeczno-kulturowe źródła agresji widowni sportowych*, opisał wieloaspektowy, złożony i niejednorodny świat szalikowców, społeczne tło, z którego się wywodzą oraz różne zjawiska obecne w sporcie, generujące agresję wśród kibiców⁵⁴.

Zjawisko chuligaństwa młodych ludzi na stadionach i poza nimi w świetle procesów globalizacji, laicyzacji kultury, zachodzących zmian w społeczeństwie, ruchów i subkultur młodzieżowych, omówił Jerzy Dudała w swoim studium socjologicznym pt. *Fani-chuligani. Rzecz o polskich kibolach*. Podjął zagadnienia dotyczące dewiacji i patologii w kontekście wychowania i socjalizacji dzieci i młodzieży. Ukazał problem chuligaństwa obecnego

⁵¹ P. Piotrowski (1999), *Szalikowcy. O zachowaniach dewiacyjnych kibiców sportowych*, Toruń.

⁵² P. Piotrowski (2012), *Chuligani a kultura futbolu w Polsce*, Warszawa.

⁵³ A. Gorący (2009), *Widowisko sportowe – studium agresji. Uwarunkowania zachowań agresywnych kibiców piłki nożnej*, Pruszków.

⁵⁴ R. Kowalski (2002), *Potomkowie Hooligana – szalikowcy. Społeczno-kulturowe źródła agresji widowni sportowych*, Toruń.

na trybunach polskich stadionów na przykładzie kibiców Zagłębia Sosnowiec. Omówił również naukowe teorie, którymi można wytłumaczyć zachowanie chuliganów i sposoby zwalczania stadionowej agresji⁵⁵.

W zbiorowej publikacji pod redakcją Mieczysława Kolejwy pt. *Socjodemograficzne uwarunkowania zachowań agresywnych subkultury szalikowców sekcji piłkarskich Radomiaka Radom i Legii Warszawa*, omówiono historyczne aspekty funkcjonowania sekcji piłki nożnej w obydwu klubach i zachowania agresywne subkultury szalikowców badanych klubów oraz ich przyczyny i skuteczne rozwiązania problemu chuligaństwa stadionowego⁵⁶.

Ekscesy kibiców wywołują reakcje różnych instytucji, m.in. odpowiedzialnych za bezpieczeństwo widowni sportowych. W polskiej literaturze przedmiotu dotyczącej zjawiska kibicowania odnaleźć można liczne prace podejmujące tę tematykę⁵⁷.

Zakończenie

Jedną z wartości sportu jest jego funkcja integracyjna. Sport potrafi jednoczyć uczestników bezpośrednio biorących udział w sportowych rywalizacjach, jak również kibiców wspierających swoich ulubieńców. W sporcie ważna jest solidarność, sprawiedliwość, idea wspólnego dobra, równość i przyjacielskie relacje. Podstawą tych zasad są wspólne zainteresowania i cele osiągnięte w sportowych rywalizacjach. Sport łączy i wzmacnia więzi, kształtuje także poczucie wspólnoty. Jan Paweł II mówił, że „sport jako

J. Dudała (2004), *Fani-chuligani. Rzecz o polskich kibolach*, Warszawa.

⁵⁶ M. Kolejwa [red.] (2011), *Socjodemograficzne uwarunkowania zachowań agresywnych subkultury szalikowców sekcji piłkarskich Radomiaka Radom i Legii Warszawa*, Radom.

Zob. P. Chlebowicz (2009), *Chuligaństwo stadionowe. Studium kryminologiczne*, Warszawa; M. Babik (2010), *Szkoła wobec subkultury pseudokibiców*, Kraków; M. Zawartka (2014), *Sylwetka pseudokibica w zarządzaniu bezpieczeństwem na stadionach sportowych w Polsce*, Katowice; M. Zawartka (2017), *Piłkarskie widowisko sportowe. Wybrane zagadnienia organizacyjne, prawne i profilaktyczne*, Katowice; K. Bajda (2019), *Kryminologiczne aspekty chuligaństwa stadionowego. Studium teoretyczno-empiryczne*, Rzeszów; W. Pływaczewski, J. Kudrelek [red.] (2010), *Przestępczość stadionowa. Etiologia, fenomenologia, przeciwdziałanie zjawisku*, Szczytno; W. Pływaczewski, B. Wiśniewski [red.] (2012), *Przestępczość stadionowa. Diagnoza i przeciwdziałanie zjawisku*, Szczytno.

nośnik wartości ludzkich i moralnych, może pomagać światu, aby stawał się on bardziej braterski i solidarny”⁵⁸.

Kibicowanie to istotne i pozytywne zjawisko społeczne. Kibice są niezbędni do tego, aby zaistniało pełne i całościowo ujęte, wartościowe widowisko sportowe. To oni kreują niesamowitą atmosferę na sportowych stadionach, czy innych obiektach, w których odbywają się imprezy sportowe. Publiczność i kibice są nierozłącznie związani ze sportem. Wprawdzie pozytywny obraz fenomenu kibiców sportowych niszczą stadionowi chuligani, ale to nie oni są prawdziwymi kibicami, ponieważ bycie kibicem niesie ze sobą pozytywne wartości i doznania emocjonalne. I chociaż czasami kibicowanie potrafi przerodzić się w patologię, zdarza się, że pseudokibice, w imieniu klubu, dopuszczają się niewłaściwego zachowania, często też dochodzi do przestępstw, to jednak prawdziwi kibice, którzy znają niezaprzeczalne wartości sportu, wiedzą w jaki sposób mają zachować się zgodnie z zasadą *fair play*, potrafią również poza stadionem swoją postawą udowodnić, na czym polega prawdziwa miłość do sportu, poczucie wspólnoty i lojalność względem wybranego klubu. Tacy ludzie poprzez sport potrafią budować szersze więzi społeczne, począwszy od sympatii, wsparcia i solidarności względem lokalnego klubu sportowego i integracji społeczności z najbliższej okolicy, następnie tworząc krąg szerszy, oparty na poczuciu wspólnoty regionalnej, aż do poziomu narodowego.

⁵⁸ Jan Paweł II (2001), *Wielki Jubileusz Zbawienia – Międzynarodowy Jubileusz Sportowców, Stadion Olimpijski w Rzymie, 29 października 2000 roku*. W: A. Mari, H. Sobierajski, „Chwalcie Boga w waszym ciele” *Jan Paweł II o sporcie*, Warszawa: 132.